

Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

БУЧКІВСЬКА ГАЛИНА ВІКЕНТІЇВНА

УДК 37 (091) + 371.4

**РОЗВИТОК В.О. СУХОМЛИНСЬКИМ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ВИХОВАННЯ В
УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ**

13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки

Авгореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Івано-Франківськ – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернівецькому національному університеті ім. Ю.Федьковича.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Пенішкевич Дарина Іванівна**, Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України **Ничкало Нелля Григорівна**, Президія АПН України, академік-секретар Відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти;
– кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник, **Бондар Людмила Семенівна**, Інститут педагогіки АПН України, старший науковий співробітник, лабораторія історії педагогіки.

Провідна установа: Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Міністерство освіти і науки України.

Захист відбудеться “3” липня 2001 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.051.01 в Прикарпатському університеті імені Василя Стефаника за адресою: 76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, конференцзал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Прикарпатського університету імені Василя Стефаника (76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57).

Автореферат розісланий 2 червня 2001 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Рега О.С.

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми. Розбудова Української держави на демократичних і гуманістичних засадах вимагає докорінного удосконалення характеру взаємин у системі “людина — суспільство — колектив”. Цей процес пов’язаний із забезпеченням вирішення двох провідних завдань — реалізації принципів гуманізму й демократії у житті суспільства і відповідного удосконалення системи та змісту виховання молоді. У зв’язку з цим серед багатьох проблем, які вимагають теоретичного переосмислення й вирішення у шкільній педагогічній практиці, є проблема перетворення учнівського колективу на важливий фактор розвитку толерантних взаємин у суспільстві. Процеси інтеграції людства у світовому масштабі, залежність успіху науково-технічного прогресу від колективних зусиль і кооперації, від взаємовідносин людей потребують виховання особистості, здатної до взаємодії з колективом за умови збереження своєї індивідуальності і права вибору.

У таких документах, як Національна програма “Освіта” (Україна XXI століття), Закон України “Про загальну середню освіту”, “Концепція національного виховання”, “Концепція громадянського виховання в умовах розвитку української державності” (проект) важливими завданнями виховання визначаються формування в молоді поваги до прав і обов’язків людини, відповідальності за свої дії, вміння конструктивно взаємодіяти і будувати стосунки з іншими на засадах гуманізму, толерантності, справедливості.

Теоретичні погляди і практичний досвід В.О.Сухомлинського з проблеми виховання особистості в учнівському колективі найбільш повно відповідають вимогам сучасності, сприяють поглибленню гуманістичної спрямованості виховного процесу у загальноосвітній школі. Дослідження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського ведеться у багатьох напрямках. Проте проблема реалізації виховуючої ролі дитячого колективу проаналізована недостатньо, розглянуті лише її окремі питання. Бракує досліджень з проблем спільного й відмінного у підходах А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського, визначення ним головних ознак і шляхів формування гуманного і виховуючого колективу, механізму та умов позитивного впливу на особистість тощо.

Виходячи з цих міркувань, вважаємо, що цілісне дослідження цього аспекту педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського є актуальною науковою проблемою, яка має велике значення для підвищення ефективності виховання у практиці національної школи України, оскільки концепція В.О. Сухомлинського цілком вписується у процес гуманізації та демократизації сучасної української школи.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження є складовою частиною комплексного наукового дослідження “Методологічні та організаційно-педагогічні засади ступеневої підготовки педагогів початкової ланки освіти” Хмельницької регіональної лабораторії підготовки педагогів початкової ланки освіти Інституту педагогіки і психології

професійної освіти АПН України (протокол №1 Вченої ради Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту від 28 серпня 2000 року). Тема дисертації узгоджена на засіданні бюро Ради з координації досліджень у галузі педагогіки та психології України (Протокол №6 від 14 жовтня 1998р.)

Об'єкт дослідження — виховні засади педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

Предмет дослідження — розвиток В.О.Сухомлинським теорії і практики виховання особистості в учнівському колективі.

Мета дослідження — системний аналіз концепції виховання особистості в колективі відповідно до теоретичних поглядів і практичного досвіду В.О.Сухомлинського.

Завдання дослідження:

- простежити еволюцію поглядів В.О.Сухомлинського щодо офіційної педагогічної доктрини виховання “у колективі і через колектив”;

- визначити головні ознаки виховуючого колективу та шляхи його формування в гуманістичній концепції В.О.Сухомлинського;

- проаналізувати внесок видатного педагога у дослідження механізму та умов виховного впливу дитячого колективу на особистість;

- розкрити погляди В.О.Сухомлинського на умови і технологію педагогічного спрямування життєдіяльності учнівського колективу як виховуючого.

Джерела дослідження. Для аналізу розвитку теорії і практики виховання особистості в учнівському колективі в науково-педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського автором проаналізовані науково-педагогічні праці, виступи, листи, публіцистичні твори педагога; архівні матеріали та документи фонду В.О.Сухомлинського (Ф.5097) у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), дослідження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у Державному педагогічно-меморіальному музеї В.О.Сухомлинського с.Павлиш Онуфріївського району Кіровоградської області.

Активно використовувалися монографічні дослідження, статті, брошури, збірники, газети і журнали, бібліографічні збірники, каталоги з фондів Національної наукової бібліотеки України ім. В.Вернадського, бібліотеки Інституту педагогіки АПН України, праці філософів, педагогів і психологів з питань теорії розвитку колективу.

Методи дослідження. В роботі використана система взаємопов'язаних методів, які дали можливість виокремити цілісну концепцію виховуючого колективу у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. Шляхом *порівняння* та *співставлення* принципів положень філософії гуманізму, його поглядів і виховної практики визначалися філософські засади цієї концепції. Методом *ретроспективного аналізу* педагогічної думки до В.О.Сухомлинського досліджувалися історико-педагогічні джерела його поглядів. *Аналіз архівних матеріалів, літературних джерел* та

публікацій педагога дав змогу простежити еволюцію його поглядів щодо визначеної проблеми. *Методом аналізу і синтезу* досліджень творчості видатного педагога вивчалися позиції та оціночні судження його сучасників і послідовників. Для визначення головних підвалин його концепції застосовано *системно-структурний підхід*, здійснено *інтеграцію* окремих положень, думок, висновків та узагальнення різноманітних елементів досвіду.

Наукова новизна одержаних результатів. Уперше здійснено цілісний аналіз провідних ідей В.О.Сухомлинського у галузі виховання особистості в учнівському колективі та простежено їх еволюцію; поглиблено аналіз тотожностей і відмінностей у поглядах А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського на проблему теорії та практики виховної діяльності в учнівському колективі та показано фундаментальний внесок педагога у її вирішення з гуманістичних позицій. Уточнено визначення сутності та ознак виховуючого колективу, в яких інтегровано погляди вченого на духовний та інтелектуальний компоненти його життєдіяльності та ставлення до особистості як найвищої цінності. Виокремлено шляхи формування виховуючого колективу з урахуванням переваг емоційно-духовних, діяльнісних компонентів над організаційними. На основі ідей і досвіду педагога поглиблено теоретичні засади успішного виховного впливу учнівського колективу на особистість, узагальнено та розкрито його погляди на внутрішній механізм. На базі його ідей про “обережне” ставлення до особистості удосконалено структуру функцій педагога щодо спрямування життєдіяльності учнівського колективу.

Практичне значення одержаних результатів. Розкриття теоретичних і практичних засад виховання особистості в учнівському колективі у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського, особливо її технологічних аспектів, дає змогу вирішувати цю проблему на гуманістичних засадах в умовах особистісно орієнтованої системи освіти і виховання. Дисертація спрямована запобігати типовим помилкам учителів і керівників шкіл у практиці реалізації виховного впливу учнівського колективу на особистість. Результати дослідження доцільно використати у підручниках з педагогіки, історії педагогіки, у спецсемінарах і спецкурсах дисциплін педагогічного циклу в процесі післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Особистий внесок здобувача. В дисертації використано ідеї, які були виражені у спільній статті. Особистий внесок здобувача полягає у вивченні, аналізі та інтеграції досвіду В.О.Сухомлинського з досліджуваної проблеми, аналізі еволюції його поглядів, визначенні сутності, ознак, шляхів формування, механізму та умов впливу колективу на особистість тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича. Результати дослідження повідомлялись на 5-х Всеукраїнських педагогічних читаннях “Василь Сухомлинський і сучасність” (Кіровоград, 1999); на Всеукраїнській науково-практичній конференції з історії шкільництва в Буковині (Чернівці, 1999); на регіональній

науково-практичній конференції (Чернівці, 1999); на конференції Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту, присвяченій творчості В.О.Сухомлинського (Хмельницький, 2001). За матеріалами дисертації прочитаний спецкурс “В.О.Сухомлинський про виховання особистості в колективі” (Хмельницький гуманітарно-педагогічний інститут).

Публікації. Результати дослідження знайшли відображення в 11-ти публікаціях автора, з яких 8 одноосібних, в тому числі 5 надруковано у виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (331 найменування), трьох додатків.

Основний зміст дисертації

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його об’єкт, предмет, мету, завдання; розкрито наукове та практичне значення роботи; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі **“Виховання особистості в учнівському колективі як складова частина педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського”**, розкриваються філософські засади та розвиток теорії виховання колективу як передумови становлення концепції В.О.Сухомлинського. Однією з її важливих засад є деполітизоване, науково виважене розуміння *співвідношення понять колективізму та індивідуалізму*, які в радянській педагогіці вважалися антагоністичними й непримиренними. У творчій спадщині та у виховній практиці В.О.Сухомлинського поєднано кращі сторони колективізму — взаємоповагу, взаємодопомогу, дружбу, толерантність та позитивні риси індивідуалізму: ствердження природної цінності особи, її право реалізувати свої потенціальні можливості, бути вільною, неординарною тощо.

Дослідження показало, що *ідея виховання в колективі, у своєму розвитку пройшли великий шлях*. Представники різних педагогічних систем довели, що колектив (у його первісному, не ідеологізованому розумінні) і гуманізм — не антагоністичні поняття. Фактично на засадах колективізму функціонували братські школи в Україні, було побудоване життя студентів Києво-Могилянської Академії. У середині XIX — на початку XX століть над ідеєю використання дитячої спільності у виховання учнів через властивий кожній школі “дух товариства”, “корпоративний дух”, замислювалися Л.М. Толстой, К.Д.Ушинський, М.І.Пирогов Г.Кершенштейнер, С.Русова та інші. Відомо, що при Українському інституті педагогіки у 1929 році була створена секція колективознавства під керівництвом професора О.С.Залужного. Секція працювала над визначенням поняття дитячого колективу, законів його функціонування й методів дослідження впливу на особистість.

Новим етапом у дослідженні проблеми виховання в колективі був педагогічний досвід та теоретичні висновки А.С.Макаренка у 20 – 30 роки XX століття. Спираючись на власний досвід,

користуючись термінологією та ідеологічними атрибутами свого часу він створив практично діючу систему виховання особистості в колективі. Педагог *не відступив від гуманістичних засад виховання*, але не погоджувався з доведенням свободи дитини до свавілля й уседозволеності, вбачав стратегію виховання *у поєднанні роботи як із колективом, так і з особистістю*. Але в його концепції дещо переоцінювалась роль колективу у вихованні особистості та значення вимог у його згуртуванні, фактично робилася ставка на “моноколектив”.

Постмакаренківський період в історії педагогіки колективу характеризується, з одного боку, розвитком і практичним застосуванням ідей і досвіду А.С. Макаренка, інтерпретацією його положень, а з другого — перетворенням кожної думки педагога на догму; необмеженою ідеологізацією та політизацією його педагогічної спадщини. Фактично жодний постулат його концепції не піддавався критичному аналізу. У педагогічних дослідженнях від концепції А.С.Макаренка стали розвиватися два напрямки: *гуманістичний і авторитарний*. Прихильники цих двох напрямків дотримувалися діаметрально протилежних поглядів: одні розглядали колектив як умову розвитку й виховання особистості, інші — як засіб *знаряддя* маніпулювання нею.

Особливе місце в українській та світовій педагогіці другої половини ХХ століття посідає Василь Олександрович Сухомлинський, який розглядав виховання як процес, наслідки якого залежать від утвердження в школі гуманістичних взаємин, культури, визнання прав особистості дитини, виступав проти “педагогіки вимог і заборон”. Його гуманістична концепція є наслідком тривалого пошуку педагогів, передусім українських, зокрема критичного аналізу теорії та практики А.С.Макаренка, власного досвіду і, особливо, потреб самої дитини. У дисертації визначено *головні напрями досліджень педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського*. Це: гуманістичні засади теорії та практики виховання (І.А.Зязюн, М.Ю.Красовицький, Н.Г.Ничкало, Е.Г.Родчанин, М.І.Сметанський, О.В.Сухомлинська, Г.Я.Файзуліна, М.Д.Ярмаченко); вирішення В.О.Сухомлинським окремих проблем виховання, позашкільної та позакласної роботи з учнями (І.Г.Базилевич, Л.С.Бондар, Т.Г.Будняк, Н.А.Василенко, Н.А.Василадзе, В.К.Кіндрат, І.Г.Слюсаренко, А.С.Соколовська, Н.І.Черв’якова, З.М.Шевців); дидактичні засади навчально-виховного процесу в досвіді педагога (М.Я.Антонець, В.А.Василенко, К.Є.Кривошеєнко, О.Я.Савченко); особистість, її всебічний розвиток, психологічні особливості учнів різного віку, особистісно орієнтований підхід до особистості (Л.А.Абрамова, М.И.Боришевський, М.І.Мухін, А.А.Семез, А.І.Сігітов). У цих дослідженнях підтверджується нерозривність підходів В.О.Сухомлинського до проблем самореалізації, самовиховання дитини та ролі у цьому процесі учнівського колективу.

Відповідно до педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського проблеми виховання в колективі вивчали Г.В.Калмиков, Р.О.Позинкевич, С.Соловейчик, частково — О.Г.Дзевєрін, Л.А.Мілков, С.Ф.Сухорський та ін.

Р.О.Позинкевич дає своє тлумачення принципів колективу, яких, на його думку, дотримувався *В.О.Сухомлинський*, виділяє деякі його важливі положення щодо умов виховання особистості у колективі, який не повинен виконувати роль диктатора стосовно до неї тощо. Проте, в роботі спрощується складна методика виховання колективу в діяльності павлівського педагога. Спостерігаються неточні формулювання його поглядів, зокрема про те, що шкільний колектив — вихідна засада виховання особистості, що інтереси колективу, суспільства в цілому понад усе. Відбувається надмірна політизація поглядів *В.О.Сухомлинського*, узгодження їх з ідеологічними, догмами 60-70-х років. *С.Соловейчик* гаряче підтримував положення видатного педагога про важливість розвитку гуманістичних засад колективу, без яких він може перетворитися на натовп, байдужий і ворожий дитині. Він доводив, що *В.О.Сухомлинський* знайшов розумне й оптимальне співвідношення між особистісними й колективними аспектами педагогічної діяльності, побудував педагогіку, що зосереджена на дитині.

Г.В.Калмиков, який досліджує підходи *В.О.Сухомлинського* до виховання взаємин між особою й колективом, цілком слушно підкреслює визнання ним виховуючої сили гуманного колективу в наш час, коли деякі педагоги вважають колектив “штучно створеним середовищем”, яке нібито пригнічує, нівелює, усереднює особистість. Він розкрив деякі філософські положення, на яких ґрунтуються погляди видатного педагога, розкрив його досвід і погляди щодо шляхів становлення гуманістичних взаємин. Проте, *Г.В.Калмиков* розкрив лише одну з важливих частин концепції *В.О.Сухомлинського* щодо виховання особистості в колективі. В дусі марксистсько-ленінського світогляду розглядає розвиток *В.О.Сухомлинським* макаренківської концепції комуністичного виховання *С.Ф.Сухорський*. Незважаючи на зміст багатьох книг і статей педагога, виданих у 1967-1970-х роках, *С.Ф.Сухорський* ніякого розвитку не побачив і кожне положення видатного педагога тлумачить як безпосереднє продовження або повторення постулатів *А.С.Макаренка*. *О.Г.Дзевєрін* чітко й незаперечно засвідчує, що *В.О.Сухомлинський* був ідейним однодумцем і послідовником *А.С.Макаренка*. Він зазначає, що обидва видатні педагоги дотримувалися думки про необхідність такої системи виховання в колективі, яка дає можливість кожній окремій особі розвивати свої здібності, зберігати свою індивідуальність. Але разом із цим він визначає й відмінні положення у творчості *А.С.Макаренка* і *В.О.Сухомлинського*.

Проте цілісного дослідження концепції *В.О.Сухомлинського* щодо виховуючої ролі учнівського колективу, яке б охоплювало всі її сторони, немає. У багатьох дослідженнях не враховується еволюція поглядів педагога на теорію й практику *А.С.Макаренка*, і тому іноді його думки фактично “підганяються” під макаренківські постулати.

У розділі розглянуто еволюцію поглядів *В. О. Сухомлинського* на існуючу у той час офіційну концепцію і, зокрема, певних положень *А.С.Макаренка*, що дало підставу виокремити три основні періоди, між якими немає чіткої межі. Ми бачимо складний процес переосмислення, в якому

спостерігаються і прориви вперед, і кроки назад. Цілком чітко позиція В.О.Сухомлинського фактично формулюється у 1967 – 1970-х роках. *Перший період* (приблизно кінець 1940-х — перша половина 1950-х років) позначений безумовним прийняттям і прагненням повністю впроваджувати у власну практику досвід та ідеї А.С.Макаренка. *Другий період* (орієнтовно: друга половина 1950-х — перша половина 1960-х років) є виходом за межі певних положень А.С.Макаренка та існуючих уявлень про колектив внаслідок творчого підходу до виховання та осмислення гуманістичних освітніх систем. *Третій період* (друга половина — кінець 1960-х років) характеризується докорінним переглядом деяких висновків та елементів досвіду А.С.Макаренка. На цей період припадає найістотніший внесок В.О.Сухомлинського у розуміння головних підвалин, на яких створюється і функціонує учнівський колектив як гуманістична спільність. Але аналіз зауважень В.О.Сухомлинського щодо окремих положень концепції А.С.Макаренка не дає підстави протиставляти їх погляди. Ми розглядаємо їх як творче переосмислення, що дало педагогу, розвиваючи саму концепцію колективістського виховання, піти значно вперед.

У другому розділі **“Теоретичні погляди В.О.Сухомлинського на виховний потенціал і шляхи формування колективу”** показано, що важливим внеском педагога у теорію та практику виховання в колективі і через колектив є *визначення педагогічної сутності та ознак дитячого колективу з позиції гуманістичної концепції виховання*. Він розглядав колектив як *складну, духовну, інтелектуальну, емоційну, організаційну спільність особистостей, що розвивається і діє на засадах поваги до кожної особи, визнання її самоцінності та спільного творення добра*. У визначенні поняття “колектив” В.О.Сухомлинський пересуває політичні, діяльнісні, організаційні акценти, які панували в його часи, на другий план, і виходить насамперед з його гуманістичної сутності. До специфічних ознак справжнього гуманного колективу педагог відносить наявність прагнення кожного його члена до спілкування з однолітками, їх інтелектуальну й духовну єдність; багатство і різноманітність стосунків між членами колективу; доброзичливість як домінуючу атмосферу життя колективу, турботу про людину, дух відповідальності за неї, співпереживання, спільну діяльність, що спрямована на творення добра; гармонійне поєднання громадських і особистих інтересів, взаємну відповідальність і вимогливість до особистості, організаційну єдність.

Виключно важливе значення має думка про необхідність виховання в учнів почуття поваги до інших, вміння співпереживати й співчувати товаришеві. “Як це важливо навчити маленьких дітей по очах, і за рухами, по розмові розглядати в оточуючих горе і радість, засмучення і тривогу, хвилювання і збентеження, — писав В.О.Сухомлинський. — Якщо не проводити цієї роботи, людина може вирости бездушним чурбаном. Зберіть тридцять таких чурбанів, і перед вами буде “колектив”, але який? Це буде сліпа, бездушна сила, яка готова безпощадно розтоптати людину.

Тупа байдужість, безсердечність, емоційна товстошкірість – це дуже сприятливий ґрунт для лицемірства, демагогії”¹.

Аналіз педагогічних праць і досвіду В.О.Сухомлинського дозволяє визначити *теоретичні і практичні аспекти розробки ним головних шляхів створення виховуючого колективу*. Це, передусім, *спільна діяльність, праця, які збагачені духовними й моральними ідеалами*. Виховний результат, на думку педагога, залежить від участі дітей в організації трудових справ, від злиття праці і духовного життя вихованців, від того, ким вони себе відчують — пасивними виконавцями чи активними діячами.

Як важливий шлях створення колективу В.О.Сухомлинський виділяє *забезпечення добродійних відносин між дитячою спільністю і навколишнім оточенням*. З одного боку, мова йде про колективну працю на благо людей, творення добра учнями іншим. А з другого — йдеться про спрямування громади, до якої належить школа, на творення добрих справ для дітей. Складний шлях формування колективу в його розумінні можна визначити так: *взаємозв’язок розкриття сутності колективізму, стимулювання спільних емоцій і співпереживань, благородних вчинків*. Фактично в цьому положенні концентруються кілька важливих шляхів створення колективу, але відповідно до того, як вирішує це питання В.О.Сухомлинський, їх відірвати один від одного неможливо. Важливим шляхом становлення колективу педагог вважав також *збагачення відносин між учнями на засадах гуманізму*. Для нього найважливішим був їх духовний зміст. У зв’язку з цим він писав: “Дійсне виховання колективу і виховання в душі колективізму... полягає в умінні створити, ствердити між вихованцями такі взаємовідносини, за якими кожний член колективу черпав би у своїх товаришів духовні багатства, віддавав би свої багатства іншим...”².

Не менш вагомим для створення колективу є, за В.О.Сухомлинським, *індивідуальний педагогічний вплив на учнів з метою зміцнення їх стосунків з колективом*. Згуртування дитячого колективу, на думку педагога, залежить від уміння вчителя допомагати особистості усвідомити свої індивідуальні нахили та виявити їх в практичній діяльності, збагатити колектив своїми ідеями, знаннями, справами, бути корисним для нього. Як і А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський вважав особливо продуктивним шляхом створення колективу — *розвиток традицій*, пов’язуючи їх згуртовуючу роль з розвитком духовного життя колективу та особистою участю в них кожного учня. Отже, В.О.Сухомлинський зробив важливий внесок у розробку шляхів створення високоорганізованої, моральної, духовно багатой дитячої спільноти. Він позбавляє цю проблему авторитарних нашарувань, допомагає педагогам глибше бачити складний процес розвитку колективу і гармонійно, коректно його спрямовувати.

---

¹ Сухомлинский В.А. Вижу человека // Литературная газета. – 1967. – 26 сентября.

² Сухомлинский В.А. Этюды о коммунистическом воспитании // Народное образование. – 1967. – №2, С.42.

Щодо педагогічних умов ефективного впливу учнівського колективу на особистість, то в працях В.О.Сухомлинського спостерігається їх діалектичний зв'язок із поняттями “ознаки”, “шляхи”, “методи” і т.п. І це цілком відповідає об'єктивній реальності виховного процесу: гуманістичні взаємини у дитячому колективі можуть виступати і як ознака колективу, і як шлях його формування, і як умова ефективного впливу на особистість. Він вважав за необхідне, “позбавившись демагогії, точно визначити: ось за яких умов він (колектив) стає дійсно могутньою виховною силою”³.

Аналіз практичного педагогічного досвіду та теоретичних положень творчої спадщини вченого свідчить, що він зробив значний крок у вирішенні цієї проблеми з гуманістичних позицій. Їх вивчення дало змогу визначити *дві групи умов ефективного впливу учнівського колективу на особистість*: 1) тих, що впливають з особливостей даного колективу; 2) тих, які пов'язані з індивідуально-особистісними факторами.

До першої групи умов належать:

1. *Авторитетність колективу як джерела духовного і морального збагачення особистості*, що підтверджує майже категоричне твердження педагога: “Колектив, в якому дитина нічого не знаходить для свого духовного життя, ... для дитини втрачає будь-який авторитет”⁴. Але, за думкою В.О.Сухомлинського, авторитет колективу немає нічого спільного з тиском і пригніченням особистості. Це – авторитет духовного і морального багатства.

2. *Різнобічність та різноманітність діяльності колективу*. Через таку спільну творчу діяльність, яка спрямована на радість батькам, товаришам, іншим людям, відбувається прилучення особистості до цінностей колективу, розвиток світоглядної, інтелектуальної, емоційної, творчої сфер її духовного світу.

3. *Культура взаємовідносин у колективі*, тобто створення таких відносин, які забезпечували б концентровану силу виховного впливу на особистість, відповідальність людини за людину й доброзичливість як форму й зміст такої відповідальності.

До другої групи умов, як свідчить досвід В.О.Сухомлинського, відносяться:

1. *Повага до особистої гідності дитини*. Мова йде про самоцінність кожного учня як реальність життя колективу, коли ставлення до нього не пригнічує, а, навпаки, стимулює його життєдіяльність. Якщо учнівський колектив не враховує і не поважає почуття власної гідності учня, його вплив набуває потворних форм, виявляється у глузуванні, образах, приниженні власної гідності учня.

---

³ Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибр. твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т.1. – С.347.

⁴ Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибр.твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т.1. – С.291.

2. *Можливість задоволення потреб і інтересів особистості в колективі.* За висновком В.О.Сухомлинського, є колектив, здатний стати могутнім знаряддям виховання, дає можливість кожному учневі розкрити, ствердити себе в ньому, від цього залежить і його привабливість.

3. *Чуйність як здатність колективу враховувати сприймання особистістю тих чи інших форм впливу.* Ставлення особистості до тих чи інших вимог, бажань, критики з боку колективу пов'язано, насамперед, із відчуттям зв'язку з ним, із позитивним досвідом товариських взаємовідносин. Тому педагог писав: “Чим більше зробить колектив для учня, чим гостріше переживе школяр почуття вдячності за допомогу, тим глибше він відчує свій зв'язок із товаришами, свою відповідальність перед ними...”⁵.

У третьому розділі “**Технологія виховання особистості в учнівському колективі: досвід і висновки В.О.Сухомлинського**” висвітлено вагомий внесок педагога у розуміння механізму та психолого-педагогічної суті впливу учнівського колективу на особистість дитини. “Розібратися в складному, інколи дивовижному переплетенні всіх цих явищ, – стверджує В.О.Сухомлинський, – означає осмислити найтонші “механізми” впливу колективу на особистість, усвідомити взаємозалежність поглядів, переконань, ідеалів особистості й колективу, розуміти умови, за яких формується здатність колективу впливати на особистість, з одного боку, і підтверджується здатність особистості бути виховуваною під впливом колективу, з другого”⁶. Механізм впливу на особистість з боку колективу є складний процес взаємодії внутрішнього життя особистості та її свідомих і несвідомих реакцій на різноманітні елементи життєдіяльності колективу, на його ставлення до неї. Аналіз педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського уможливив визначення ряду аспектів цього механізму:

Обмін інформацією між учнями в процесі спілкування. Діти у В.О.Сухомлинського діляться один з одним думками, висловлюють свої погляди, сперечаються, у них з'являються щоразу нові питання, пов'язані як з явищами навколишнього життя, так і з прочитаними книжками. Саме цей складний і багатогранний процес містить великі потенціальні можливості впливу на духовний світ учня.

Свідома й активна участь особистості в духовному житті колективу. В.О.Сухомлинський вбачав, що колективний вплив на особистість відбувається через механізм усвідомлення того, що певні погляди, думки, рішення, інтелектуальні надбання колективу відбивають якусь частку її пропозицій, знань, пошуків істини, що вона разом з іншими є їх творцем, а не пасивним

---

⁵ Сухомлинський В.А. Воспитание коллективизма у школьников. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – С. 243.

⁶ Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибр.твори: У 5-ти т. – К., 1976,. – т.1, С.544.

споживачем. Тому посилюється її готовність сприймати духовну енергію колективу, підвищується і впевненість у власних можливостях.

Позитивний емоційний контакт з колективом на основі усвідомлення особистістю його піклування і підтримки. У даному випадку механізм впливає на особистість через емоційну сферу, коли певні вимоги колективу, його моральні цінності сприймаються не як щось вороже, а як прояв піклування і турботи. В цих умовах виникає своєрідний емоційний стан особистості, який В.О.Сухомлинський називав “відкритістю серця”.

Крім виокремлених, В.О.Сухомлинський виділив як аспект *становище (позицію) особистості в системі взаємовідносин.* За твердженням педагога, розвиток особи в колективі можливий лише за умови її переконаності в тому, що вона комусь потрібна, для когось безмежно дорога. Але і вона кимось дорожить, хтось для неї безмежно дорогий. Це переконання відкриває її для діалогу з колективом. *Взаємодія оцінки і самооцінки особистості.* В.О.Сухомлинський формулює таким чином: “Від того, що думає про людину колектив, залежить її думка про себе, рівень вимогливості до себе”⁷. Розвиваючи це положення, педагог психологічною основою цього процесу вважає співставлення себе з іншими та *потребу особистості у самовихованні.* Зокрема він підкреслював, що самовиховання — не тільки наслідок власного вибору особистості, а значною мірою результат повнокровного життя колективу. Виникнення цієї потреби стає рушійною силою виховання особистості в колективі. Отже, на відміну від своїх попередників, які здебільшого досліджували механізми зовнішнього характеру (спілкування, громадська думка, організація колективу), В.О.Сухомлинський розкрив внутрішні механізми, пов’язані з психічним станом, реакціями особистості, її власними потребами і свідомим вибором.

В аспекті поглядів В.О.Сухомлинського по-новому вирішується *проблема колективного обговорення вчинків* учня. Він підкреслював: “Правильна духовна взаємодія колективу і особистості в підлітковому віці передбачає чуйність, тактовність, делікатність колективу у ставленні до всього суто інтимного. Уміти правильно визначити грань, за якою починається недосяжна для стороннього втручання інтимна сфера, — це і є великим мистецтвом вихователя...”⁸. Саме тому В.О.Сухомлинський досить категоричний у своєму ставленні до колективних обговорень негативних вчинків учнів. Проте, він не ігнорував обговорення деяких проблем у колективі. Технологія підготовки і педагогічного спрямування колективного обговорення вчинків учня, виходячи з ідей В.О.Сухомлинського, включає: *осмислення педагогом сутності даного вчинку, прогнозування наслідків обговорення; підготовка колективу та його лідерів, органів самоуправління до обговорення; певна тактовна підготовка особистості;*

---

⁷ Сухомлинський В.О. Педагогіка серця // Вибр.твори: У 5-ти т. – К., 1977. – Т.5. – С.502.

⁸ Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибр.твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т.1. С.348.

педагогічне спрямування самого процесу обговорення; здійснення допомоги учню після обговорення, особливо, якщо його вчинки, дії засуджено.

Результати колективного обговорення вчинків, моральних якостей, поведінки учня залежать також від важливого комплексу умов, які визначені В.О.Сухомлинським та становлять безцінний внесок у теорію і методику виховання в колективі (забезпечення гуманного, обережного ставлення до особистості, вчинки якої засудив колектив; “підсудним” у таких випадках є не конкретний виконавець, а зло, моральна вада; колективне обговорення не повинно переслідувати негайного засудження пороку, прийняття категоричних рішень; вироблення творчого, критичного ставлення особистості до вимог колективу; неприпустимість лицемірства і удаваної принциповості). Висновки В.О.Сухомлинського щодо проблеми колективних обговорень негативних вчинків учнів дають можливість педагогам об’єктивно визначати доцільність такої акції в кожному конкретному випадку. У дисертації розкрито запропоновану ним технологію підготовки та організації колективного обговорення, яка забезпечує досягнення позитивної мети “без потрясінь” для особистості.

Важливим внеском у теорію і практику виховання є погляди В.О.Сухомлинського на педагогічний колектив як суб’єкт спрямування життєдіяльності учнівського колективу. Системне дослідження поглядів вченого на проблему виховання учнівського колективу й особистості в ньому дає змогу структурно визначити головні функції педагога (директора школи, вихователя, класного керівника тощо) у спрямуванні життєдіяльності учнівського колективу: вивчення та аналіз стану його розвитку; формування та організація життєдіяльності колективу; забезпечення умов сприятливого позитивного впливу колективу на особистість; здійснення індивідуальної допомоги особистості у сприйманні прямих і опосередкованих впливів оточення; аналіз наслідків педагогічного спрямування розвитку учнівського колективу як виховуючої спільності. В.О.Сухомлинський розробив також педагогічні вимоги до ефективного спрямування життя, діяльності і розвитку учнівського колективу, серед них авторитетність педагога і педагогічного колективу як професійної єдності; глибоке входження педагога в структуру відносин і проблем педагогічного колективу; єдність духовного життя вчителів і учнів; обережне і доброзичливе “доторкання” до особистості кожного вихованця; переконаність, одухотвореність слова вчителя, його спрямованість на діалог з учнями; глибоке усвідомлення кожним вчителем світу думок, інтересів, прагнень сучасних школярів. В.О.Сухомлинський виявив, виділив і підняв до рівня педагогічних законів найтонші нюанси ставлення педагога до учнів, без розуміння яких не може бути особистісно орієнтованого виховання.

Висновки

1. Ідея виховання в колективі і через колектив є відображенням однієї з провідних тенденцій розвитку світової педагогічної думки. Саме тому, незважаючи на окремі помилки, протиріччя і авторитарні нашірвання в теорії і практиці та підкорення цієї ідеї ідеологічним догмам на певних історичних етапах, вона не може бути відкинута в процесі розбудови демократичної школи України. Практичне застосування ідеї виховання особистості в колективі свідчить, що визнання саморозвитку, самореалізації, самовиховання особистості як головних засад її життєдіяльності не суперечить положенню про важливу роль колективу, зокрема дитячого, у виробленні певних моральних якостей та її соціалізації.

2. У процесі створення власної педагогічної концепції виховання особистості в колективі В.О.Сухомлинський здійснив виважений, науково обґрунтований, критичний аналіз спадщини А.С.Макаренка, визначив і розкрив помилковість положень, які були зумовлені особливостями епохи, в якій він жив і діяв та контингенту його вихованців. В ході дослідження встановлені тотожності і розбіжності у поглядах на проблему ролі колективу у вихованні особистості. В.О.Сухомлинський підтвердив і наповнив гуманістичним змістом найважливіші закономірності й елементи технології виховання в колективі та зберіг головну ідею і віру в колектив як важливий засіб виховання людини-гуманіста, вільного, але відповідального члена демократичного суспільства.

3. В.О.Сухомлинський, спираючись на ідеї своїх попередників і, зокрема А.С.Макаренка, створив фактично нову гуманістичну концепцію виховання особистості в колективі, вирішивши на гуманістичних засадах такі складні теоретичні проблеми виховання як поєднання свободи й відповідальності особистості, її права на власний вибір і узгодження своїх дій з моральним законом та соціальним обов'язком; гармонія інтересів особистості і колективу; єдність поваги до особистості і вимогливості до неї; взаємовідносини колективу і особистості в школі тощо. Незважаючи на те, що в умовах ідеологічного монополізму В.О.Сухомлинський проголошував зумовленість своїх педагогічних ідей постулатами марксистсько-ленінської ідеології, філософським підґрунтям його поглядів на виховання особистості в колективі є загальнолюдські та національні гуманістичні цінності.

4. Розвиток В.О.Сухомлинським теорії і практики виховання особистості в колективі має цілісний характер і охоплює найважливіші елементи цієї системи. Інтеграція сформульованих ідей, положень, окремих висловлювань і досвіду свідчить, що педагог забезпечив: розвиток і визначення головних ознак колективу як гуманістичної спільності; поглиблення соціально-психологічних засад шляхів створення учнівського колективу за рахунок духовного компоненту; надання гуманістичної спрямованості визначенню важливих умов сприятливого впливу учнівського колективу на особистість; розкриття складного психологічного механізму цього процесу; гуманістичне вирішення проблеми колективного обговорення негативних вчинків учня

на базі визнання самоцінності особистості дитини та поваги до її внутрішнього світу; поглиблення соціально-психологічного змісту вимог до педагогічного колективу як суб'єкту спрямування життєдіяльності учнівського колективу.

5. Концепція виховуючого колективу в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського настільки інтегрувала в собі досягнення світової педагогічної думки, вітчизняної педагогіки, народної мудрості та його власного досвіду, що є всі підстави розглядати її як основу розробки виховної системи в національній школі України. Аналіз педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського щодо виховання особистості в колективі свідчить не тільки про фундаментальне теоретичне обґрунтування важливого комплексу складових цієї проблеми, а й про розробку технології педагогічної взаємодії з учнівським колективом.

6. Результати дослідження доцільно використати у висвітленні теми “Колектив і особистість” у підручниках педагогіки, в удосконаленні змісту вивчення цієї теми в педагогічних інститутах та інститутах післядипломної освіти вчителів; у практичній діяльності вчителів і керівників шкіл з метою застосування концепції та технології виховання за досвідом В.О.Сухомлинського.

Подальші дослідження концепції В.О.Сухомлинського щодо виховання особистості в колективі доцільно здійснювати в аспекті дальшого розкриття технології “педагог — колектив — особистість”, розробки практичних дій педагогів у процесі створення виховного колективу та забезпечення його позитивного впливу на особистість.

Основний зміст дисертації відображений у таких публікаціях автора:

1. Бучківська Г.В. Розвиток В.О.Сухомлинським концепції виховуючого середовища — колективу // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип.37: Педагогіка і психологія. — Чернівці: Рута, 1998. — С. 165-167.

2. Бучківська Г.В. Головні ознаки виховуючого дитячого колективу в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип.47: Педагогіка і психологія. — Чернівці: Рута, 1999. — С.3-8.

3. Бучківська Г.В. Використання В.О.Сухомлинським моральних підходів у відносинах між колективом і особистістю // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип.67: Педагогіка та психологія. — Чернівці: Рута, 1999. — С. 10-16.

4. Бучківська Г.В. В.О.Сухомлинський про вплив дитячого колективу на особистість // Педагогіка і психологія. — 1999. — № 4. — С.142-148.

5. Красовицький М.Ю., Бучківська Г.В. В.О.Сухомлинський про виховання особистості в колективі: цілісна концепція // Рідна школа. — 1999. — № 2. — С. 13-17.

6. Бучківська Г.В. Погляди В.О.Сухомлинського і А.С.Макаренка на проблему виховуючого колективу: порівняльний аспект // Гуманістична освіта: фактор світової інтеграції: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Чернівці: Рута, 1998. – С. 137-139.

7. Бучківська Г.В. “Діалог через століття” (Погляди С. Смаль-Стоцького і В.О.Сухомлинського про роль освіти у національному відродженні України) // Педагогічні ідеї С.Смаль-Стоцького в контексті розвитку національної освіти й виховання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Чернівці: Рута, 1999. – С.104-108.

8. Пенішкевич Д.І., Бучківська Г.В. Проблеми колективного обговорення вчинків учнів в концепції В.О.Сухомлинського // Творче розв’язання конфліктів у педагогічному процесі: Матеріали регіональної науково-практичної конференції. – Чернівці: Рута, 1999. – С. 64-68.

9. Бучківська Г.В. Розвиток В.О.Сухомлинським концепції виховного середовища (колективу) // Педагогіка В.О.Сухомлинського на зламі епох: Матеріали науково-практичної конференції та 5-х Всеукраїнських педагогічних читань “В.О.Сухомлинський і сучасність”. – Київ – Кіровоград, 1999. – С. 255-257.

10. Пенішкевич Д.І., Петрюк І.М., Бучківська Г.В. Гуманізація професійної підготовки вчителів в умовах університетської освіти // Університетська педагогічна освіта як шлях гуманізації суспільства: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: КНЕУ, 1999. – Ч. 1. – С. 77-80.

11. Бучківська Г.В. Педагогічний колектив як суб’єкт спрямування життєдіяльності учнівського колективу у спадщині В.О.Сухомлинського // Василь Олександрович Сухомлинський і сучасна школа: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Хмельницький: ХГПІ, 2001. – С. 64-68.

Анотації

Бучківська Г.В. Розвиток В.О. Сухомлинським теорії і практики виховання в учнівському колективі. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки. — Прикарпатський університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2001.

У дисертації досліджено філософські та історико-педагогічні передумови становлення гуманістичної концепції В.О.Сухомлинського щодо виховання особистості в колективі. Дослідження еволюції поглядів В.О.Сухомлинського свідчить, що він пройшов складний шлях від безумовного прийняття постулатів А.С.Макаренка та офіційних поглядів 50-х років на цю проблему до їхнього критичного аналізу й створення фактично нової концепції на ґрунті гуманізму.

Внаслідок теоретичного та логічного аналізу досвіду та теоретичних висновків В.О.Сухомлинського визначено тлумачення ним головних ознак виховуючого колективу, шляхів його створення та педагогічних умов впливу на особистість. У роботі розкрито технологію виховання особистості в колективі, зокрема, механізм його впливу на особистість, умови та технологію організації колективного обговорення вчинків учня, структуру функцій педагогів у спрямуванні діяльності учнівського колективу як суб'єкту виховання особисті.

Ключові слова: гуманізм, учнівський колектив, особистість, теорія і практика виховання.

Бучковская Г.В. Развитие В.А.Сухомлинским теории и практики воспитания в ученическом коллективе. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 — общая педагогика и история педагогики. — Прикарпатский университет имени Василя Стефаника, Ивано-Франковск, 2001.

В.А.Сухомлинский, опираясь на идеи своих предшественников и, в частности, на педагогическое наследие А.С.Макаренка, создал практически новую гуманистическую концепцию воспитания личности в коллективе. При этом он практически разрешил в условиях школы такие сложные философские проблемы, как единство свободы и ответственности, гармония интересов личности и коллектива, единство уважения и требовательности, соотношение индивидуализма и коллективизма.

В первом разделе “Воспитание личности в ученическом коллективе как составная часть педагогического наследия В.А.Сухомлинского” показаны философские и историко-педагогические предпосылки становления его концепции. Анализ исследований его педагогического наследия показал, что взгляды В.А.Сухомлинского на проблему воспитания личности в детском коллективе системно не изучены. Эволюция отношения В.А.Сухомлинского к концепции А.С.Макаренка и официальной педагогике 50-х годов относительно делятся на три периода: от безусловного принятия до концептуального пересмотра на основе гуманизма.

Во втором разделе “Теоретические взгляды В.А.Сухомлинского на воспитательный потенциал и пути формирования воспитывающего ученического коллектива” представлены его взгляды на основные признаки коллектива: интеллектуальное и духовное единство учеников; богатство и разнообразие их отношений; забота о человеке, дух ответственности за него; общая деятельность, направленная для добра; гармония коллективного и личного; взаимная ответственность и требовательность к личности; организационное единство.

Определяя пути создания коллектива, В.А.Сухомлинский выделяет такие, как совместная деятельность и труд, обогащенные моральными идеалами; организация добротворческих отношений между детским сообществом и окружающей средой; взаимосвязь раскрытия сути

коллективизма, стимулирование благородных традиций и поступков; нравственное обогащение отношений на принципах гуманизма; индивидуальное педагогическое влияние. В.А.Сухомлинский придавал гуманистическую направленность условиям благоприятного влияния коллектива на личность (авторитетность для личности; разнообразие жизнедеятельности; культура взаимоотношений; уважение к личному достоинству ребенка; возможность удовлетворения собственных потребностей и интересов в коллективе и т.д.

В третьем разделе “Технология воспитания личности в коллективе: опыт и выводы В.А.Сухомлинского” рассматривается механизм воздействия коллектива на личность — обмен информацией между учениками; положение личности в системе отношений; сознательное участие в жизни коллектива; потребность личности в самовоспитании; позитивный эмоциональный контакт с коллективом. Отрицая злоупотребление коллективным обсуждением поступков ученика, В.А.Сухомлинский показал алгоритм, технологию действий педагогов в случае необходимости такого обсуждения. Речь идет об обеспечении гуманного отношения к личности, о направлении критики на поступок, а не на личность, выработке критического отношения самой личности к требованиям коллектива и т.д. В.А.Сухомлинский разработал фактически структуру функций педагогов по обеспечению роли детского коллектива в воспитании своих товарищей и соответственно требования к педагогическому руководству этим процессом. Гуманистический подход выдающегося педагога ко всему комплексу этих проблем и их решение дает основание говорить о необходимости всестороннего использования его концепции и опыта в современной школе Украины.

Ключевые слова: гуманизм, ученический коллектив, личность, теория и практика воспитания.

Theory And Practice of Upbringing in the Student Group Developed by V.O.Sukhomlynskyj. — A manuscript. By H.V.Buchkivska.

Thesis for a Candidate’s degree in Pedagogy of specialty — 13.00.01 — General Pedagogy, the History of Pedagogy.

Vasyi Stefanik Precarpathian University, Ivano-Frankivsk, 2001.

The thesis examines philosophical, historical and pedagogical conditions for the development of V.O.Sukhomlynskyj’s humanistic concept of personality’s upbringing in a group. Also, this work analyzes major tendencies in investigation of V.O.Sukhomlynskyj’s pedagogical legacy and the progress of development of his ideas and experience concerning this problem. The investigation of the genesis of V.O.Sukhomlynskyj’s views proves that he had gone a difficult way from unconditional acceptance of A.S.Makarenko’s postulates and official views of the 1950s on this problem to their critical analysis and creating what is in fact a new concept on the grounds of humanism.

As a result of theoretical and logical analysis of V.O.Sukhomlynsky experience and standpoints, this work determines his interpretation of the major features of an upbringing group, the ways to establish such group, and pedagogical conditions for pedagogical influence of a student group on a personality.

An integration of diverse elements of V.O.Sukhomlynskyj's experience and conclusions gave an opportunity to present in this work his technology of a personality's upbringing in a group, particularly a mechanism for a group's influence on a personality, conditions and technology of organization of a group discussion of a student's acts, the structure of functions of pedagogues in directing the activity of a student group as a subject of upbringing of a personality.

The key words: humanity, Students Group, personality, Theory and practice of upbringing.

Підписано до друку 30.04.2001 р. Формат 60x84/16.

Ум. друк. арк. 1,0. Наклад 100. Зам. 321.

Редакційно-видавничий відділ Хмельницького

гуманітарно-педагогічного інституту.

29013, м. Хмельницький, вул. Проскурівського підпілля, 139,

тел.: (0382)79-51-68.